

Antifeminizam i nacionalizam

Uloga i atraktivnost desničarskih stranaka za žene

LILIJANA ČIČKARIĆ

Septembar 2017

- U programima desnih političkih partija i javnim debatama najčešće se govori samo o nasilju nad ženama, partijskim kvotama i privilegijama majki. Teme kao što su seksizam u institucijama, participacija malog broja žena u procesima odlučivanja i rukovođenja, nejednake zarade žena i muškaraca i mizoginija u medijima i javnom diskursu gotovo se ne pominju, ni u unutarpartijskim raspravama, ni u parlamentarnim debatama.
- Žene se taktički postavljaju na određene vidljive funkcije, jer se time „omekšava i poboljšava“ imidž ovakvih partija u javnosti. Na taj način se stvara lažna slika o senzibilnosti za ženske interese, progresivnom i emancipatorskom potencijalu, kako bi se privuklo žensko biračko telo. To je posebno karakteristično za vladajuću stranku SNS i predstavlja deo strategije opstanka na vlasti već nekoliko godina.
- Žene uglavnom zauzimaju niže pozicije u partijskoj hijerarhiji i političkom životu, a kada su delegirane na značajne funkcije i najviše pozicije u vlasti, najčešće ne raspolazu odgovarajućom političkom moći, ne utiču samostalno na donošenje značajnih političkih odluka, već samo sprovede one koje donose partijski lideri.

Sadržaj

1. Stranačke aktivnosti i funkcije	3
2. Politička agenda i mapiranje tema	3
3. Populistički i nacionalistički diskurs	4
4. Prikriveni antifeminizam ili neofeminizam	5

Stranačke aktivnosti i funkcije

Kada govorimo o konzervativnim, radikalnim desničarskim organizacijama na političkoj sceni Srbije, tom profilu najviše odgovaraju dve male, opozicione stranke – Srpska radikalna stranka (SRS) i Srpski pokret Dveri (Dveri). Pre desetak godina, izdvajanjem iz radikalne desničarske SRS, nastala je vladajuća Srpska napredna stranka (SNS), za koju se može reći da pripada umereno desno orijentisanim strankama. Žene nisu podjednako zastupljene i imaju različit tretman u desnim partijama. U najradikalnijim partijama su potpuno nevidljive. Najviše ih ima u vladajućoj stranci, koja ima najviše poslanika u Skupštini Srbije, odlučuje o sastavu vlade, delegira ministarske pozicije i ima najviše funkcionera u svim političkim telima i javnim preduzećima. Žene iz ove stranke su vidljive u političkom i društvenom životu i utiču na javno mnjenje prisustvom u medijima, lokalnim samoupravama.

Sa stanovišta mogućnosti za zaštitu ženskih prava i sprovođenja rodničkih politika, značajna je činjenica da je na čelu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade RS potpredsednica Vlade. SNS se trudi i da ispuni rodne kvote i na parlamentarnim izborima kandidovala je najveći broj žena. Žene se unutar ove stranke taktički postavljaju na određene vidljive funkcije, jer se time „omekšava i poboljšava“ imidž partije u javnosti, kako bi se dobila slika da one imaju politički uticaj, iako u realnosti one nemaju političku moć. Pošto se radi o tradicionalnom i konzervativnom tipu političke organizacije, gde sve odluke donosi autoritarni lider partije, onda je krajnje upitna moć koju žene mogu da ostvare u takvom hostilnom ambijentu prema rodnoj ravnopravnosti.

U gotovo svim političkim partijama žene su tokom poslednje dve decenije pohađale različite seminare za političku edukaciju i uglavnom su politički obrazovane, a u većini slučajeva i fakultetski obrazovane. To je posebno vidljivo u parlamentu, dok je na lokalnom i regionalnom nivou prisutan veći broj žena sa srednjom spremom i nižim koeficijentom političke kompetencije i efikasnosti. Oblasti političkog

angažmana žena se dobro mogu sagledati kroz rad Ženske parlamentarne mreže (ŽPM), koja okuplja sve poslanice (85) i čijim radom koordinira potpredsednica Glavnog odbora SNS i predsednica Unije žena SNS.

U SNS određeni broj žena zauzima visoke i značajne funkcije i, što je još važnije, vrlo su prisutne u javnom životu i u medijskom predstavljanju partijskog rada. Tako je već dugo dominantna pojava potpredsednice SNS, koja je obavljala i obavlja ministarske funkcije. Zatim je tu ministarka zadužena za evropske integracije, potom potpredsednica Glavnog odbora SNS, predsednica Unije žena SNS, šefica informativne službe Srpske napredne stranke i pomoćnice gradonačelnika Beograda, a u prethodnom skupštinskom sazivu žena je bila i na čelu skupštinskog Odbora za odbranu i unutrašnje poslove.

Politička agenda i mapiranje tema

Tematske oblasti kojima se najviše bave žene u desnim strankama najbolje se mogu sagledati kroz prioritete Ženske parlamentarne mreže (ŽPM), kao što su zdravlje žena, borba protiv porodičnog nasilja, ekonomsko osnaživanje žena, obrazovanje i veće učešće u političkom radu. Za četiri godine aktivnog rada ŽPM je, u saradnji sa drugim vladinim mehanizmima za rodnu ravnopravnost, civilnim sektorom i međunarodnim organizacijama, postigla sledeće rezultate: izmena Krivičnog zakona, po kojoj seksualni delikt nad maloletnicima u Srbiji više ne zastareva; uvođenje više sadržaja koji govore o seksualnom zlostavljanju u udžbenike za osnovnu i srednju školu; usvajanje Zakona o sprečavanju nasilja nad ženama i u porodici; rad sa Ministarstvom finansija, civilnim i međunarodnim organizacijama oko uvođenja rodno odgovornog budžetiranja, kao dela Zakona o budžetu.

Poslednjih godina se u Evropi suočavamo sa učestalim fenomenom ženskog liderstva u desničarskim strankama, a upotreba rodno senzitivnog jezika, određen nivo zagovaranja ženskih prava, promovisanje učešća žena u

politici i biznisu prisutni su u javnom govoru i predizbornim kampanjama tih partija. Neke od desničarki čak preuzimaju delove programa iz feminističkih pokreta i levičarskih i socijaldemokratskih partija, koristeći ih za približavanje širim masama i ženskoj biračkoj populaciji. I kod nas je ta pojava prisutna u političkoj praksi i predizbornim kampanjama desnih partija, ali je pitanje da li se one zaista zalažu za ženska prava i šta se krije iza parola „ženama ne treba više prava, već više privilegija“. Zapravo, glavno pitanje je da li se njihov odnos prema ulozi žene u društvu i javnom životu može posmatrati odvojeno od njihove političke agende, koja pre svega obuhvata široko rasprostranjene konzervativne, populističke, nacionalističke i čak izolacionističke ideološke predznake.

Kada se analiziraju agenda i diskurs žena u desnim strankama, vidi se da su njihovi prioriteti jedinstvo nacije, nacionalna kohezija, nacionalni identitet, a takva politika je po svojoj suštini netolerantna i suprotstavljena razumevanju različitosti i borbe za rodnu ravnopravnost, iako oni uporno nastoje da objedine ova dva kontradiktorna i posve nekompatibilna principa. Takve politike poriču pluralitet identiteta i različita društvena iskustva, nipodaštavaju različitost i nastoje da nivelišu rodne razlike, tako što uporno borbu za rodnu ravnopravnost svode na izjednačavanje prava i privilegija žena i muškaraca, ne uzimajući u obzir različite potrebe i interese žena. U partijskim programima, parlamentarnim debatama i u javnosti najčešće se govori samo o nasilju nad ženama, kvotama i privilegijama majki i porodilja – populističkim temama kojima se obraćaju i pridobijaju širu populaciju. Međutim, niko od političarki se ne usuđuje da dublje zađe u preispitivanje uzroka tih problema, da provocira patrijarhalnu svest i hegemonijski maskulinitet, koji (re)produkuje postojeći sistem vrednosti, koji za direktnu posledicu ima nasilje. Intencija je da se na taj način zanemare i potisnu pravi uzroci rodne neravnopravnosti i da se fokusiranjem na posledice prikriju ključni akteri i njihov doprinos u kreiranju kulture nasilja, telorencije, seksizma i mizoginije.

Populistički i nacionalistički diskurs

Političarke iz desnih stranaka su najglasnije u javnom zalaganju za očuvanje „tradicionalnih vrednosti, jake države i jake domaće privrede“, gde je heteroseksualna nuklearna porodica garant očuvanja tih vrednosti, nacionalnog identiteta i osećaja za pravdu. Prisutno je snažno reakcionarno izjednačavanje žene prvenstveno sa njenom ulogom majke i vaspitačice, odnosno roditeljke nacije. Kada govore o populacionoj politici, one ističu da je neophodno podsticati rađanje dece, ali pritom misleći isključivo na većinsku srpsku populaciju. Kada pak govore o pravima žena, uvek je namera da dokažu da je položaj žena u društvu zadovoljavajući, ili čak privilegovan, te da je rasprava na tu temu isfabrikovana, lažna, izlišna i vredna ismevanja.

S tim u vezi je i široko rasprostranjeno uverenje da je seksizam stvar lepog ponašanja i/ili prostakluka, a ne strukturalni problem klasne, socijalne i rodne nejednakosti. Koriste se medijske strategije za *neutralisanje i apologiju seksizma* pod maskom objektivnog, pluralističkog pogleda na položaj žena u društvu. Verbalne strategije kojima se služe žene na desnici uglavnom se svode na omalovažavajuće tvrdnje da žene *ne razumeju* da sporne izjave zapravo i nisu seksističke, kao i da žene preteruju u borbi za svoja prava. Eklatantan primer je izjava nekadašnjeg ministra odbrane iz redova SNS da „voli kada novinarka kleče“, koja se od strane političarki iz te partije ne smatra seksističkom i mizoginom, već se ističe da je važnija činjenica što je on „veoma cenjeni član stranke“. Radi se o tipičnoj dekontekstualizaciji, zameni teza, uklanjanju socijalne pozadine, kada je reč o emancipaciji žena i prevazilaženju opresivnog položaja u društvu. Često je slučaj da kada političari iz ovih partija otvaraju debatu na temu rodnih odnosa, diskusiju koriste kao povod da se narugaju borbi za rodnu ravnopravnost, pod maskom emancipatorskog diskursa i kroz pseudofeminističku raspravu o realnom iskustvu mizoginije, otvorenim vređanjem žena na javnim funkcijama.

Ideološki konzervativizam i radikalni desničarski diskurs dolaze do izražaja u konstantnom forsiranju tema kao što su: kako pravim sadržajima okrenuti decu od „neprirodno rane seksualizacije“, isticanje problema usklađivanja roditeljstva sa poslom, razobličavanje potrošačkog, liberalnog modela društva i kroz antagonizam, omalovažavanje i nipodaštavanje ljudskih prava LGBTIQ populacije. Osnovni moto sa kojim su nastupali u izbornoj predsedničkoj kampanji 2017. godine je da „ženama ne treba više prava, već više privilegija“. Po njihovom shvatanju „lažni feminizam je doveo ženu u neprirodno tešku situaciju da usled nepotrebnog poistovećivanja sa muškarcima ona radi teške poslove uz sve majčinske i porodične obaveze koje je čekaju kod kuće“.

Još za predizbornu kampanju Džordža Buša Starijeg 1988. godine, da bi se privuklo žensko biračko telo, smišljena je fraza da bi žene, kada bi učestvovala u odlučivanju u društvu, bile prijatnije i nežnije od muškaraca. I feministička teorija obiluje tvrdnjama da rat, rasizam, sklonost ka hijerarhiji i uopšte represivnost nisu nešto što je svojstveno ženama, već inkluzija, empatija, saradnja, jednakost, ravnopravnost. Međutim, uspon žena na leaderske pozicije u ultradesničarskim evropskim partijama to demantuje. Rast ekstremne desnice u Americi, Rusiji, Francuskoj, u istočnoj Evropi, na Balkanu, pored toga što doprinosi povezivanju nacionalnih projekata sa repatrijarhalizacijom društva, ogoljava i unutrašnje kontradiktornosti društvenog položaja žena. Liderke poput Marin Le Pen iz francuskog Nacionalnog fronta, Pie Kjersgard iz danske Narodne partije, Siv Jensen iz norveške Napredne stranke ili Frauke Petri iz Alternative za Nemačku predstavljaju personifikaciju privlačnosti koju populistički i desničarski pokreti izazivaju kod velikog broja žena u inkluzivnim liberalnim demokratijama, pojave koja ima dugu tradiciju u evropskim državama. Ove političarke često nose u javnosti epitet „najopasnije žene Evrope“, zbog svoje sposobnosti da lepo „upakuju“ i dobro „prodaju“ svoje proizvode.

Današnje populističke i desničarske partije privlače građane, pre svega žensku populaciju, tako što napuštaju ekstremne i nasilne metode delovanja, priklanjaju se marginalnim grupama,

pokušavaju da deluju kao *mainstream* u mnogim društvenim pitanjima. Recimo, iz feminističkog i socijaldemokratskog nasleđa pozajmljuju agendu o zastupanju i zagovaranju ženskih interesa. Ono što žene privlači desničarskim strankama ne treba osuđivati već detaljno proučavati, jer populistički diskurs privlači one društvene grupe kojima su potrebni lažna nada i povratak osećaja vrednosti koji su izgubili. Mnoge žene sa niskim prihodima, samohrane majke, koje u teškim uslovima obavljaju poslove koji ih iscrpljuju i nemaju realnu priliku za napredovanje, s pravom osećaju nostalgiju za nekad postojećim tradicionalnim vrednostima. Za njih idealizovana verzija prošlosti, u kojoj je ženski doprinos majke i domaćice bio cenjen, može biti privlačna. Paradoks je to što političke elite, koje reprodukuju takav sistem vrednosti u kome gubitak radnih i socijalnih prava nalazi utehu u patrijarhalnim obrascima ponašanja, istovremeno tim obespravljenim grupama obećavaju poboljšanje životnih i radnih uslova i sistemске promene i tako ih pridobijaju za svoje političke ciljeve.

Prikriveni antifeminizam ili neofeminizam

Antifeminizam je u usponu na globalnom nivou, iako nije podjednako prisutan u svim delovima. Srbija u tom pogledu ne zaostaje za drugim evropskim zemljama. Političarke u desnim strankama direktno zastupaju antifeminističke stavove, sve pod plaštom „istinske demokratije u kojoj žena mora da ima važnu ulogu“. Često uspešno prikrivaju takve stavove tako što koristeći retoriku feministkinja pokušavaju da stvore nešto mekši imidž koji bi bio adaptibilan za postojeći društveni ambijent, karakterističan za zemlje koje su još uvek u tranziciji.

Posledice procesa repatrijarhalizacije i retraditionalizacije, koji su počeli u Srbiji krajem osamdesetih godina, i danas imaju veliki uticaj na aktivizam, socijalni angažman i participaciju žena u politici. Gubitak poverenja u političke institucije, nizak nivo informisanosti, političkog znanja, kompetencije i efikasnosti glavne su karakteristike vladajućeg modela političke participacije žena u Srbiji. Neučestvovanje u političkom životu nije stvar nemanja vremena,

već, pre svega, ambicije, motivacije i svesti o neophodnosti promena u društvu. To je i posledica averzije prema maskulinom tipu političkog delovanja, jer se politika u Srbiji igra po „muškim pravilima“. Kanali za propuštanje žena do pozicija moći su uglavnom zatvoreni, a u *mainstream* politici, koju vode desne, populističke stranke, žene se strateški razmeštaju na određene funkcije radi poboljšanja imidža za unutrašnju i spoljnu upotrebu i figuriraju u javnom životu bez stvarnog uticaja ili političke moći.

Iz priče odbornica u parlamentu saznajemo da kada one na stranačkom odboru predlože nešto, to se i ne razmatra, a kada na nekom sledećem sastanku muškarac to isto predloži, o tome se uvek vodi rasprava. Radikalne, populističke i desničarske partije se najčešće drže konzervativnog načela Margaret Tačer da „u politici ako hoćeš da se nešto kaže, pitaj muškarca, a ako hoćeš da se nešto napravi, pitaj ženu“. Kada se političarke kandiduju za neku funkciju, one su uvek izložene etiketiranju, medijskim napadima, verbalnom nasilju, seksizmu i mizoginiji.

Kada žene u desničarskim strankama odluče da uđu u politiku, da bi postigle respektabilnost i autoritarni stav, moraju na neki način opravdati tu svoju odluku. Tada pribegavaju različitim strategijama, a jedna od njih je i politika apsolutne lojalnosti. One nisu izmanipulisane, već svesno prihvataju ulogu koja im je dodeljena, nastoje da opravdaju svoj angažman na visokim pozicijama time što se doslovno pridržavaju instrukcija lidera stranke. Na taj način se stvara privid da je stranka progresivna i emancipatorski nastrojena prema ženama, a antifeminizam nije eksplicitno naglašen, već se može prepoznati u skrivenim porukama. Često se događa da političarke iz desnih stranaka preuzimaju agendu feminističkog pokreta, zagovaraju poštovanje ženskih prava, povezuju se sa ženama iz civilnog sektora i nevladinih organizacija, više nego što to čine političarke iz levo i socijaldemokratski orijentisanih organizacija. U Evropi se čak govori o nekoj vrsti postfeminističke ili neofeminističke agende, koju političarke iz radikalnih, konzervativnih i populističkih partija preuzimaju iz nasleđa levičarskog pokreta, redizajniraju i koriste za privlačenje i mobilisanje ženskog biračkog tela.

O autorli ovog izdanja

Lilijana Čičkarić je naučna savetnica i upravnica Centra za sociološka i antropološka istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu.

Imprint

Friedrich-Ebert-Stiftung | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 11000 Beograd

Odgovorna osoba:
Ursula Koch-Laugwitz | Direktorka, Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru
Tel.: ++381 (11) 3283 271 | Fax: ++381 (11) 3283 285
www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Friedrich Ebert.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne izražavaju nužno stavove fondacije Friedrich Ebert ili stavove organizacije koju autor predstavlja.